

DIKTATORN HUSNI EL ZAIM

— EN EPISOD

Av fil. mag. UNO ENEGREN

DEN 14 augusti störtades Syriens diktator Husni El Zaim och avrättades efter en summarisk rättegång. Hans öde delades av premierministern Mousen Barazi. Då hans gärning som Syriens statsöverhuvud på ett drastiskt sätt begränsas av den 30 mars, när han kom till makten, och nyssnämnda datum, kan det vara inbjudande att försöka karakterisera hans insatser såväl inrikes- som utrikespolitiskt och att kasta en blick på förhållandena i Syrien efter hans död.

Bakgrunden till den statskupp, som förde El Zaim till makten, får ursprungligen sökas i interna politiska förhållanden. Armén hade icke haft anledning rösa marknaden under kampen mot Israel, och en aktivistisk grupp med El Zaim i spetsen ställde general Fauzi El Kaukji till svars för detta förhållande. Denne hade bildat en »befrielsearmé» av gerillaförband, vilken emellertid inregistrerade flera misslyckanden än framgångar. I samband med statskuppen lät El Zaim häkta El Kaukji. El Zaims och hans anhängares syfte med kuppen var emellertid framför allt att störta de mäktiga familjer (»de fem familjerna»), som haft ledningen i Syrien allt sedan det franska mandatet upphörde vid krigets slut och landets oavhängighet proklamerades. Omstörtningen försiggick utan blodsutgjutelse. Den högsta symbolen för den väl inarbetade regimen, presidenten Choukry Kouatly, måste nedlägga sitt ämbete men gavs liksom den störtade regeringens medlemmar tillfälle att emigrera utan förlust av sin egendom.

Därmed hade El Zaim och hans officerskamrater förverkligat den första och mest kritiska etappen av sin revolution. Efter de stora och oväntade framgångarna var det emellertid tydligt, att El Zaims junta stod i politiskt hänseende isolerad. En anknytning till det syriska folkpartiet tedde sig emellertid ur en synpunkt naturlig. Det stod i opposition till nationalistpartiet, som leddes av Kouatly och »de fem familjerna». Nationalistpartiet var fientligt

mot den hachemitiska kungamakten i Jordanien och Irak. Folkpartiet å sin sida arbetade för en anslutning till dessa länder och stödde sålunda tanken på ett Storsyrien. Med El Zaims makttillträde aktualiserades denna ur en ny aspekt. Jordanien, Irak och Syrien liksom Libanon, dess lille men särskilt ur handelssynpunkt betydelsefulla granne vid havet, tillhöra samtliga den arabiska ligan och ha, med undantag för Libanon, en utpräglad arabisk-nationalistisk inställning. De motsättningar mellan ligans medlemmar, vilka kommit att skarpt framträda i samband med den judisk-arabiska konflikten, förstod El Zaim att på ett målmedvetet sätt utnyttja för egna syften. Irak och Jordanien synas åtminstone till att börja med ha entusiastiskt besvarat El Zaims närmanden. Nuri es Said Pasha, ministerpresident i Irak och själen i de hachemitiska kungadömenas storsyriska strävanden, närmade sig El Zaim och sökte vinna honom för ett förbund bestående av »den bördiga halvmånens» länder. Det skulle omfatta Jordanien, Syrien och Irak, d. v. s. samma länder som ingå i det tilltänkta Storsyrien. Den bördiga arealen i detta område formar sig på kartan till en halvmåne, vilken omsluter den innanförliggande öknen — därav namnet »den bördiga halvmånen.» El Zaim märkte snart, att han kunde räkna med sympati och understöd för sina planer såväl i Egypten som Saudi-Arabien och tvekade då ej att taga avstånd från härskaresfamiljerna i Jordanien och Irak, ett steg som emellertid måste innebära minskad välvilja från engelsmännens och — får man förmoda — även från folkpartiets sida. Han uttalade i drastiska ordalag sitt förakt för kung Abdullah av Jordanien, vars aspirationer på ledarskapet i det tilltänkta Storsyrien ju gingo stiek i stäv mot hans egna. Efter sitt val till Syriens president förklarade El Zaim för en tidningskorrespondent: »Jordanien är ej annat än en syrisk provins. Då kung Abdullah dör, skall jag övertaga makten över detta land.» De syriska stridskrafterna demonstrerade både mot Irak och Jordanien. Hans fientliga hållning mot dessa två länder ökade konung Farouks sympatier för honom, och det är uppenbart att även Ibn Saud i Saudi-Arabien måste ha gillat El Zaims fientliga hållning mot den hachemitiska härskarsläkten. Det var han, som 1922 drev ut Hussein Ibn Ali ur Hedjaz. Denne var som bekant fader till konung Abdullah.

Om El Zaim ej stack under stol med sin avoga inställning till hachemiterna, tvekade dessa å sin sida ej att demonstrera sitt missnöje med hans framgångar. Irakiska trupper visade sig vid

den syrisk-irakiska gränsen. Denna demonstration tog El Zaim emellertid med lugn, eftersom han fått en försäkran från Kairo och Riadh (huvudstaden i Saudi-Arabien) om bistånd i händelse Syrien anfölles. Irak synes under tiden ha närmat sig Iran, sin närmsta granne i öster. Måhända fruktade det en isolering. Ej heller med Egypten står det nämligen på särdeles god fot. Mellan Afghanistan, Iran, Irak och Turkiet ingicks 1937 en pakt om ömsesidigt bistånd, Saadabadpakten, vilken för Irans och Iraks vidkommande återupplivades i slutet av juni. De avslutade då ett handelsavtal, och man uttryckte en önskan att de kulturella banden mellan de två länderna måtte stärkas. Innan El Zaim störtades, uttalade även kung Abdullah officiellt sin sympati för den iranska regimen. Även han önskade stärka de kommersiella och kulturella förbindelserna med Iran. Att dessa närmanden främst syftade till en stärkt front mot grannen norr om Kaukasus är den mest närliggande konklusionen. Att samtidigt mycket lägligt ett annat syfte förverkligades, nämligen att ge uttryck åt misstro till El Zaims regim, visar emellertid hur nyansrika den orientaliska diplomatiens målsättningar äro.

Det franska mandatet över Syrien och Libanon, vilket tillkom efter första världskriget, upphörde definitivt 1945. Samtidigt erkändes de två länderna såsom självständiga stater, vilket dock icke innebär, att det uppstod någon verklig entente cordiale dem emellan. Libanon har hela tiden intagit en mera franskvänlig inställning. Förra året undertecknade och ratificerade det en betalningsöverenskommelse med den forna mandatärmakten, men grannen följde ej dess exempel. El Zaim hade fransk militärbildning bakom sig och var en övertygad franskvän, och hans makttillträde innebar en kursförändring till Frankrikes förmån i fråga om Syriens utrikespolitik. Man hade därför kunnat vänta sig ett närmande även mellan Syrien och det traditionellt franskvänliga Libanon. Att det ej kom till stånd får sökas i de två ländernas rätt skiljaktiga inställning i den arabisk-judiska schismen. Syriens befolkning är till allra största delen muhammedansk, och det franska inflytandet har ej gjort sig så starkt påmint där som i Libanon. Detta lands kristna utgöra 53 % av befolkningen. Framför allt har huvuddelen därav, de arabiska maroniterna, alltsedan korsfarartiden haft mäktiga beskyddare i fransmännen. Tack vare dem ha de lyckats behålla sitt religiösa och i viss mån även nationella oberoende. Det franska kulturinflytandet har gjort sig starkt påmint ej blott bland Libanons kristna utan även bland

dess muhammedaner, som utgöra 46 % av hela befolkningen. Libaneserna hävda liksom syrierna energiskt sin nationella särart men taga avstånd, kristna som muhammedaner, från den utrerade arabiska nationalism, som i Syrien har en av sina huvudhärdar. Judarna utgöra en liten men mäktig minoritet i Libanon, som för övrigt spelat en ganska blygsam roll i den judisk-arabiska konflikten. Generellt sett torde libaneserna hela tiden ha lutat åt att finna en lösning därav i kompromissens och samförståndets tecken.

En sådan inställning rimmade illa med El Zaims revansch-tankar, men å andra sidan kan han knappast med sin vänliga inställning till Libanons kristna ha önskat en konflikt med grannen, i synnerhet som han ju räknade med att kunna innesluta denne i det tilltänkta Storsyrien. Han visste, att han kunde räkna med uppmuntran från de kristna, som ingenting lära ha emot att de sunnitiska områdena kring Tripoli i norr tillfalla Syrien. El Zaims respektingivande framgångar voro kanske anledningen till en omfattande aktion i Libanon mot »syrisk nationalistpartiet» som bildades redan före kriget och följde nazistiska förebilder. Det pläderade för ett Storsyrien under ledning av Antoun Saadeh. Efter en hemlig rättegång avrättades denne, ett antal av hans anhängare dömdes till döden för delaktighet i revolt mot staten, och ett femtiotal personer dömdes till frihetsstraff av varierande längd.

Den 25 juli valdes El Zaim enhälligt till president och kan därmed sägas ha introducerat diktaturen i Syrien. El Zaim (förutom att vara ett namn betyder det »Ledaren», »Översten») hade tjänat i turkiska armén under den ottomanska tiden och sökte ej sin förebild i Der Führer eller Il Duce utan i Ata Türk, som han önskade jämföra sig med i framstegsvänlighet. Karakteristiskt nog var Turkiet den första stat han sökte vänskapliga förbindelser med efter statskuppen. Hans närmanden besvarades ej omedelbart, men förhållandet blev hjärtligare, när El Zaim tillkännagav, att han ej gjorde anspråk på Hatay, det tidigare syriska sanjaket Alexandretta med den för turkarna — ej minst strategiskt — viktiga hamnstaden Iskenderun. De vänskapliga relationerna sanktionerades genom att den tidigare turkiske generalstabschefen, Kazein Orbag, kommenderades till Damaskus såsom militär expert för att bistå med utbildningen av den syriska armén.

El Zaim uttalade sig energiskt mot kommunismen. Den ryska radiopropagandan bearbetar målmedvetet de delvis nomadiserande

kurderna, som uppehålla sig i gränstrakterna mellan Persien, Turkiet, Irak och Syrien. Bland Syriens övriga befolkning torde kommunisterna i alla händelser vara lätt räknade. Den stora massan lever visserligen på en mycket låg standard, men själva den kulturella efterblivenheten samt bristande samhörighetskänsla bland de sämst ställda samhällsgrupperna göra sitt till för att hindra kommunismens utbredning. Betydligt större utsikter till framgång har den kommunistiska propagandan i Libanon. Där finnes nämligen en arbetarklass, som håller på att vakna till självmedvetande, ävensom ansatser till ett manschettproletariat. Båda kategorierna ha visat sig mottagliga för den nya läran. Man får ej underskatta de möjligheter till kommunistiskt säningsarbete, som erbjuda sig bland flyktingarna från Palestina. Libanon, Syrien och Jordanien lära sammanlagt hysa omkring 300,000 hemlösa. De flesta äro sammanförda i flyktingläger och leva just på den bottenstandard, som utgör en idealisk groddgrund för kommunismen. Av allt att döma underskattade El Zaim den fara för den bestående ordningen som dessa människoanhopningar utgöra, och för den delen ser tydligen den efterföljande regimen på samma sätt på problemet. Det råder en skriande brist på arbetskraft för jordbruket, särskilt om man betänker hur mycket bördig jord som i Syrien väntar på att läggas under plogen. Om arbetskraft släpptes till från flyktinglägren, skulle man säkert kunna få en stor del av »den bördiga halvmanen» att komma fram ur sin förmörkelse, men bortsett från de kostnader ett dylikt företag skulle draga utgör det bibehållna flyktingeländet onekligen ett värdefullt argument i kampen mot judarna.

Redan före El Zaim hade ett betalningsavtal undertecknats mellan Frankrike och Syrien, men först i och med hans makttillträde, och på hans eget initiativ, ratificerades det. Därmed inträdde en betydande lättnad för de syriska statsfinanserna. En miljard francs blevo disponibla för att betala importen, och även hos Federal Bank lär El Zaim haft vissa framgångar.

100 milj. syriska pund, d. v. s. c:a 170 milj. kronor, reserverades under El Zaims regim för armén. »De fem familjernas» ovilja mot honom var nog mycket att tillskriva de fordringar han ställde på deras offervillighet, då det gällde upprustningen. Han tvingade dem nämligen att lämna bidrag till denna under former som helt enkelt kunna jämföras med konfiskation. Allt som allt omfattar syriska armén inemot 40,000 man. El Zaims avsikt var att införa allmän värnplikt och i samband därmed inkalla två årsklasser,

tillsammans 20,000 man. Han tänkte sig att vid mobilisering kunna ställa upp en armé på 200,000 man.

El Zaim tog initiativet till en vittgående jordreform, som kanske så småningom skulle ha medfört bättre levnadsvillkor för den talrika, svårt skuldsatta jordbruksarbetarklassen. *Waqf*-institutionen spelar alltjämt en framträdande roll i det muhammedanska samhället. *Waqf* kan beskrivas såsom en inskränkning av den fria äganderätten till en egendom till förmån för religiösa institutioner, såsom skolor, bibliotek eller moskéer. Reformen gick ut på att denna institution skulle avskaffas, *waqf*-egendomarna skulle delas på medlemmarna av familjer, som nu inneha sådana, varvid 10 % skulle tillfalla staten. Reformen torde dock ha blivit svår att konsekvent genomföra med tanke på svårigheten att bestämma äganderätten och det oförminskat starka grepp, som religionen har om muhammedanens liv både i helg och söcken. De religiösa ledarna spela en betydande roll i samfundslivet, och de måste ha funnit El Zaims tolerans i religiöst avseende synnerligen klandervärd. Mest torde han ha utmanat dem och de nationalistiskt-konservativa kretsarna genom att vilja införa kvinnlig rösträtt och upphäva diverse föreskrifter i Koranen, vilka ej kunna efterlevas i en stat, som gör anspråk på att kalla sig framstegsvänlig. På hans program stod att överhuvudtaget ge likaberättigande åt de olika religionerna och sekterna. Av muhammedanerna i Syrien utgöras huvuddelen av sunniter (nära 2 milj. av landets c:a 3 milj. inv.) representerande den ortodoxa huvudriktningen inom Islam. Vid sidan därav finnas emellertid betydande muhammedanska minoriteter av shiiter, alawiter, vilka anses vara franskvänliga och särskilt ha understött El Zaim, samt ismailiter. Ett flertal kristna trossamfund märkas vidare, däribland katolska och ortodoxa armenier, samt slutligen judar. Allt som allt uppgå de religiösa minoriteterna i Syrien till 18 (något flera än i det angränsande Libanon). Motsättningarna dem emellan betingas icke endast av de konfessionella skiljaktigheterna utan dessutom av deras, såsom i fråga om druzerna i Yebel, väl bevarade etniska särdrag.

El Zaim fördömde starkt de muhammedanska studenternas våldsakter mot judarna i Damaskus, och hans åtgärd att för ett bombattentat mot judekvarteren döma flera av våldsmännen till frihetsstraff kan säkert hos kritiskt inställda araber ha förskaffat honom rykte för judevänlighet.

Om statskuppen den 30 mars var helt oblodig, så tillämpades den 14 augusti så mycket brutalare metoder. Översten Sami El

kunna minst fördubblas, och britternas oljehegemoni i Mellersta Östern sålunda hotas. Enligt vad som påstås från franskt håll skulle El Zaim under sin regeringstid ha undertecknat och ratificerat en överenskommelse med engelsmännen om framdragandet av en 34 tums ledning, Middle Eastern Pipeline (MEP-Line), från Abadan till Sidon i Libanon. Standard Oil Co. of New Jersey och Socony Vacuum ha uppgivits såsom medintressenter i detta företag (*Israel Economist*). Samtidigt skulle de ha övertagit stora aktieposter i ARAMCO och TAP-Line, vilka tidigare kontrollerats av enbart Standard Oil Co. of California och Texas Oil Co. Dessa omgrupperingar anses dessutom även ha återverkat på maktfördelningen inom Iraq Petroleum Co., där huvudintressena tidigare varit samlade hos Anglo-Iranian Oil Co. och Anglo-Saxon Petroleum Co. (Royal Dutch Shell) men nu skulle ha övergått till de amerikanska bolagen (Standard Oil Co. of New Jersey och Socony Vacuum). Den tillfredsställelse som engelsmännen böra ha erfarit med anledning av överenskommelsen angående MEP-Line kan tänkas ha neutraliserats av missbelåtenheten med att El Zaim slutligen undertecknade och ratificerade avtalet med TAP-Line. Vad som kommer att ske med de två avtalen efter El Zaims störtande är omöjligt att förutsäga. Den nya regimen har förbundit sig att respektera ingångna internationella avtal, men antydningar finnas redan om att en sådan utfästelse kan bli föremål för olika tolkningar. Såsom slutomdöme torde man i alla händelser med *Neue Zürcher Zeitung* kunna säga, att det står en stark petroleumdoft om den sista tidens händelser i Syrien.

El Zaims störtande innebär av allt att döma inrikespolitiskt sett en återgång till status quo. Efter en sammankomst i syriska arméns högkvarter under presidium av »högsta armérådet» uppdrogs åt en tidigare president Hachem Attassi att bilda en ny koalitionsregering. I denna återfinnas visserligen representanter för olika politiska schatteringar, men det råder knappast någon tvekan om att regimförändringen inneburit en eftertrycklig revansch för de feodala elementen. Det är betecknande att man på den viktiga finansministerposten återfinner Khaled Azem, som föll offer för El Zaims statskupp. Några av de dugligaste ministrarna skola emellertid ha lämnat regeringen på grund av de osäkra förhållanden under vilka den arbetar. Det tycks nämligen som om Hannawi med »högsta armérådet» utövade det verkliga inflytandet. Han lär dock ha ännu svårare än El Zaim att hålla fred mellan de olika lägren. Även inom armén råder stor oenighet,

och en grupp missbelättna officerare har lämnat Damaskus för att agitera bland beduinerna, som regeringen vill fråntaga den rösträtt de tidigare åtnjutit. Schejkerna betrakta med blandade känslor inkräktarna från Damaskus, och det vore onekligen farligt, om de förlorade greppet om beduinerna, som ha stora förutsättningar att, om de lämnas åt sig själva, äventyra trafiksäkerheten inom landet.

Episoden El Zaim visar, att Syrien är lika litet moget för demokratin som för diktaturen, men man frågar sig om icke den förra har minst utsikter att slå igenom. Framåtskridandet i västerländsk bemärkelse hindras i Levanten av de feodala egendomsförhållandena och av social-religiös hävd. Ingen av dessa faktorer torde ha nämnvärt påverkats av episoden El Zaim. Han hade säkert fått ett drygt arbete med att utjämna motsättningarna mellan de olika religionerna och sekterna. Förekomsten av ett antal folkstammar såsom turkomaner, cirkasser och kurder försvåra dessutom ett nationellt enhetsverk. Karakteristiskt är att efter El Zaims störtande kurderna börjat röra på sig. El Zaim var nämligen kurd, liksom Mousen Barazi, hans premierminister, vilken ju mötte samma öde som han själv. Betydande schejker, anhängare av El Zaim och hans regim, samlades i Hama efter hans död under ledning av Barazis fader, och regeringen måste sända ut gendarmkompanier för att söka få bukt med insurgenterna. Stammen och familjen spela alltså i det sociala medvetandet en dominerande roll i förhållandena till nationsbegreppet. Säkerligen försvåras emellertid uppkomsten av ett nationalmedvetande även av faktorer, som ligga på det internationella planet. Såsom tilltänkt genomgångsland för internationella oljeledningar och sålunda tillhörande en internationell intressesfär får Syrien finna sig i att se sina möjligheter till nationell självbestämmanderätt avsevärt beskurna. Säkerligen begränsas slutligen Syriens ävensom dess grannars förutsättningar att driva en egen utrikespolitik av deras militärt sett ömtåliga läge. Amerikanare och briter kunna knappast med större entusiasm hälsa initiativ, som gå ut på att i denna strategiskt så betydelsefulla sektor få till stånd mera regionalt betonade militär-politiska arrangemang. Måhända sammanhänger härmed att den turkiske militärexperthen hos den syriska regeringen i slutet av augusti återkallades och ej, såvitt bekant är, fått någon ersättare.